

МОНАСТИР МОШТАНИЦА² Кирило Хацић, један од моштаничких подвижника

Духовно и материјално наслеђе манастира Моштанице осим старих рукописних и штампаних књига, крстова и икона, те народних предања, легенди и пјесама, чине и помени на бројне житеље ове свете обитељи: на архимандрите, игумане и настојатеље, монахе и монахиње, ђаконе и дијаке, а уз њих и на многе бранитеље цркве и народа – хајдуке, устанике и ратоборце.

Од 80-так сачуваних имена манастираца и подвижника, а било их је много много више, Српска православна црква је за мученике прогласила двојицу Моштаничана – светог мученика Теодора Сладића (слави се „у Теодоровој суботи која пада на прву суботу Великог поста“) и светог преподобног мученика Ђакона Авакума (обиљежава га 30. децембра, заједно са игуманом Пајсијем).

За ову прилику представимо животопис једног од моштаничких монаха, Кирила Хацића³, у којем се сједињују личности и Божијег служитеља, и устаничког војводе, и народног страдалника. Кирило Хацић рођен је 1848. у Турјаку, општина Босанска Градишка. Као моштанички калуђер први пут се помиње 1875. године, у вријеме припрема за народни устанак чији су циљеви били не само положај сељака и земљишно питање већ и ослобођење од Турске те уједињење са Србијом. Како је *Главни одбор Босанској устанка за ослобођење*, са сједиштем у Старој Градишци, планирао да се устанак подигне на Преображење, 18. августа 1875. године, и то код манастира Моштанице, у организацију, односно у прикупљање и наоружавање устаничких чета у Поткозарју, укључен је био и калуђер Кирило (Теиновић, 2006, стр. 17). Уочи устанка он се у августу мјесецу у Дубици упознао и са Петром Мркоњићем („краљем Петром I Ослободиоцем“), који ће касније о њему веома лијепо говорити.

Иако је устанак планиран да у кратком времену захвати цијелу Крајину и Посавину, ствари се ипак нису тако одвијале: у бици код Гашнице, 10. септембра 1875. године, животе су изгубили двојица најзначајнијих вођа, Петар Пеција Поповић и Остоја Корманош, а устаници су претрпјели велике губитке. Послије тога услиједиле су турске одмазде те је велики број људи (говори се о 250 000) избјегао у Војну Крајину.

¹ mladenko.sadzak@flf.unibl.org

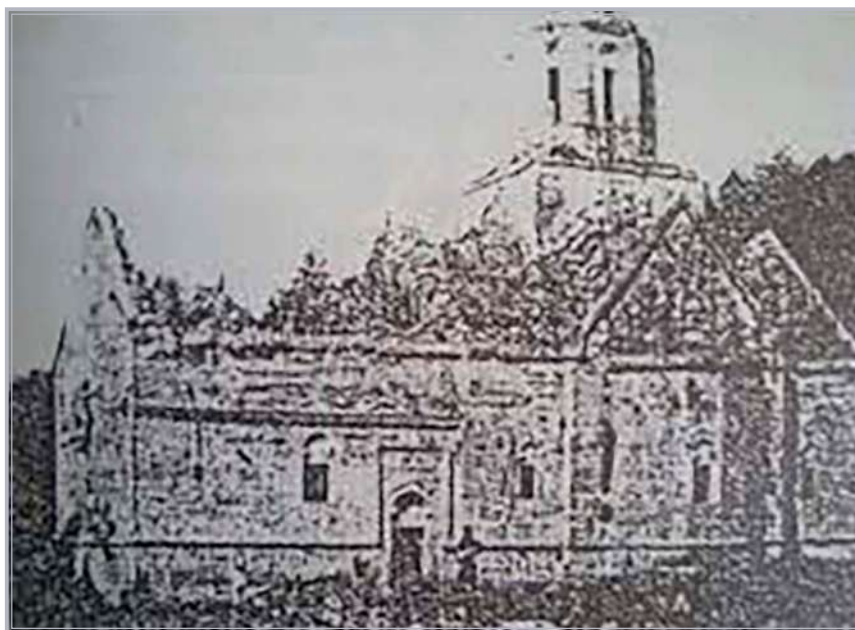
Аутор је редовни професор на Универзитету у Бањој Луци. Бави се историјом српске књижевности XIX вијека и културним наслеђем. – Напомена ур.

² Текст је дио монографије објављене 2023. године у издању Центра за српске студије, с поднасловом *Манастир Св. Арханђела Михајла, звани Моштаница, под Козаром планином, у историји, предању и култури српског народа*.

³ Он се у изворима помиње на више начина, са комбинацијама два имена, Кирил и Ђирил, и два презимена, Хацић и Аџић.

Кирило Хацић је као „вођа једне дружинице(...) крстарио око манастира, да би ову српску светињу сачувао од насиља душманског”, али у томе није успио јер та „малена четица не могла је одолети непријатељској сили, те манастир би запаљен и поробљен, и осим зидова није остало ништа друго” (Костић, 1889, стр. 156).

Један запис о паљењу Моштанице, те о мртвима и рањенима у боју који се десио у непосредној близини манастира, сачуван је „у једном малом *Службенику*, који се налази у цркви села Влашковаца. Та биљешка – написана руком архим. Хацића гласи: 'Манастир Моштаница упалит 16. септембра 1875. год. и поробит. Само остали су његови голи зидови. 28. септембра био је жестоки бој на Меднику више Луке и око манастира. У манастиру нађени су турски коњи и муниција. Бој је трајао од 11 сати ујутру па до ноћи. Било је на мјесту мртви, Турака 276, осим рањени, – то сам очевидац био... *Калуђер Кирило Хацић* [својеручни пошпис]’.

Слика 1. „Манастир Моштаница упалит 16. септембра 1875. године и поробит.”

Ни погибија устаничких вођа, ни страдања беспомоћног народа, ни паљење села и манастира нису поколебали устанике па тако ни Кирила Хацића; у пролеће 1876. године забиљежено је да је „у Козари смјештена устаничка чета под командом игумана Кирила Хацића и Марка Ђенадије, у снази од око 500 устаника” (Теиновић, 2006, стр. 86).

Једна битка која се почетком јуна 1876. године одиграла код самог манастира свједочи не само о херојству устаника и њихових вођа, Деспота Деспотовића, Марка Ђенадије и Марка Бајалице, него и о борбености и одлучности калуђера Кирила. Послије цјелодневних борби и великих преокрета у самој бици, и након храброг ускакања Симе Бере у турске редове те његове јуначке погибије, устаницима је у помоћ пристигао и Кирило Хацић са својом четом, нападајући непријатеља с бока. Тада се турска војска, јачине 5000 људи (од тога 600 азијата, тј. професионалних војника) у нeredу повукла према Дубици што је означило велику побједу устаника (Јанковић. 2016, 70–71).

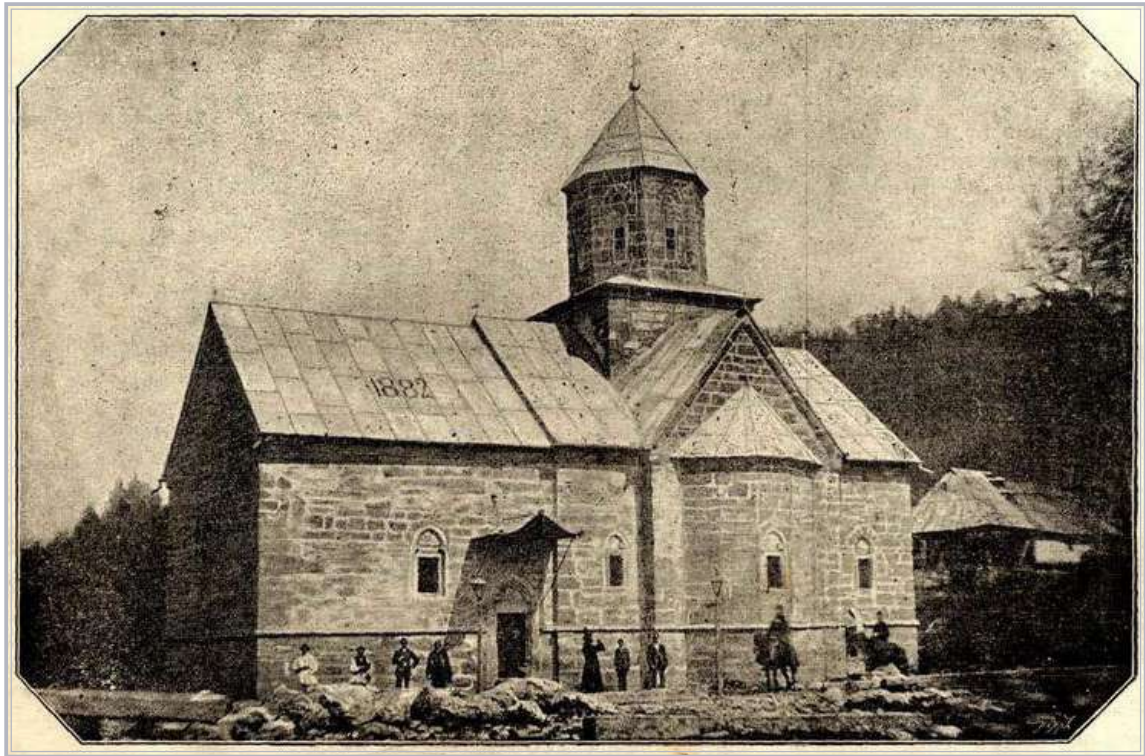
По уласку Србије у рат (1876) Марко Бајалица и Кирило Аџић прелазе са својим четама на Дрински фронт као добровољци код мајора Ђоке Влајковића; послије ће игуман Кирило добити и одликовања за заслуге у рату те војводску сабљу као награду. Једна фотографија, која приказује калуђера Кирила Хаџића као устаника са пушком у руци и сабљом о боку, свједочи управо о том времену и тим ослободилачким заносима (Вујасиновић, 1933, стр. 63, 14).

Слика 2. Кирило Хаџић као ратоборац.

Након завршетка устанка Босна и Херцеговина су на Берлинском конгресу 1878. године припале Аустроугарској Монархији; по одлукама Конгреса она их је прво окупирала, а 1908. и трајно присајединила (анектирала).

Оправак манастира почео је са обновом живота у Крајини: народ се враћао из избјеглиштва, подизане су куће и школе, поправљане цркве и манастири. У Дубици је 1880. основан Одбор који је прикупљао средства за оправку манастира. Прилоге су давали сви: и народ, и свештенство (на челу са митрополитом Савом), и трговци, чиновници и занатлије, на крају и Земаљска влада у Сарајеву. Црква је обновљена и кров је прекривен 1882. године, а 15. августа 1883. године манастир је свечано освештао „архиепископ сарајевски и митрополит Дабро-босански и егзарх цијеле Далмације” Сава Косановић. Истог дана калуђер и парох Кирило Аџић произведен је за архимандрита манастира Моштанице, „у Протопрезвитерату Дубичком, Сарајевска архидијецеза”.

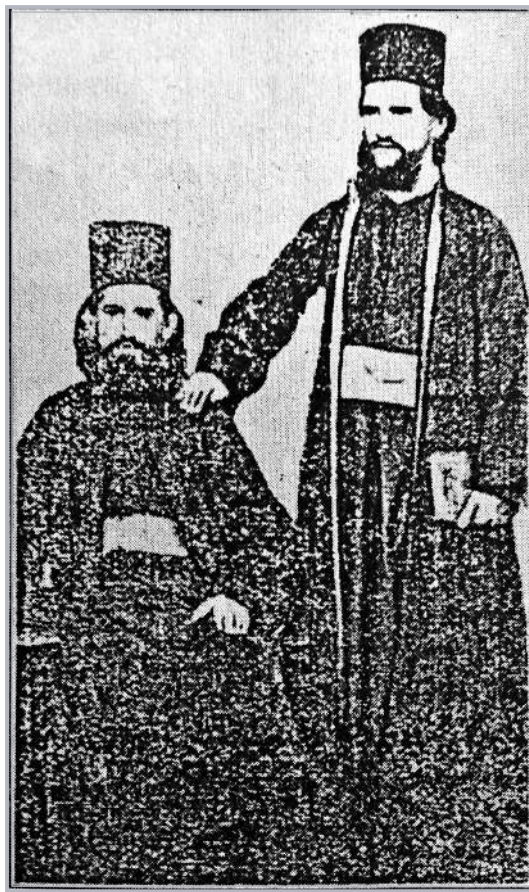

Слика 3. Обновљени манастир освештан је 15. августа 1883. године.

Тиме се није стало са намјерама да се живот и рад у манастиру унаприједе: у јануару 1888. године у манастиру је био иконописац Милан Продановић, са којим је архимандрит договарао израду новог иконостаса, а током прољећа и лjeta почели су радови на подизању манастирске школе, прве у овом крају (њу ће тек 1905. године довршити игуман Петар Иванчевић).

Нажалост, већ следеће године архимандрит Кирило је ухапшен због ширења „великосрпских идеја”: говорећи против Аустроугарске монархије и позивајући народ да се за Видовдан иде у Крушевац на прославу јубилеја 500 година од Косовске битке, он ће бити оптужен за „велеиздају”. Позната је била и препричавала се његова осуда аустроугарских окупатора: „Ми се с Турцима крварили и тукли, а ви Швабови дођосте преваром на готово. Кукавице и ви и ваши господари!” Осуђен је на четири године затвора те спроведен у Зеницу на издржавање казне. Као што су то чинили и другим политички неподобним Србима (Петру Кочићу, Јови Г. Поповићу, Васи Кондићу, Светозару Ђоровићу), режимске

власти ће и архимандрита Кирила затворити у ћелије са обољелим од туберкулозе. Послије двије или три године и он се разболио; отпуштен је из затворске болнице и, са забраном повратка у Моштаницу, интерниран у манастир Папраћу (Јанковић, 2016, стр. 79–80).

Слика 4. Кирило Хацић са дубичким протом Јованом Зечевићем.

Треба рећи и ово: иако разочаран у идеале ослобођења и уједињења, иако болестан, он ни у Папраћи неће престати да ради на добробит цркве и народа. Тај стари српски манастир, који се основано доводи у везу са „сремским” краљем Драгутином и његовим синовима, страдао је у вријеме аустријско-турских борби око Зворника 1717. године. Од тада па до половине 19. вијека он је у рушевинама, а 1853. године обнавља га поп хаџи Захарије Поповић. До 1880. године Папраћа је служила као парохијска црква, када игуман Пајсије Филиповић обнавља манастирски живот. Послије њега у Папраћу је 1892. године дошао Кирило Хацић, који је већ наредне године поставио патос од камених плоча у цркви, а онда је откупио манастирско имање и засадио виноград. У његово вријеме у Папраћи борави и будући манастирски игуман Данило Билбија, поријеклом из Босанског Грахова, који ће вјероватно по савјетима „калуђера Ћире” (како су га одмиља звали) урадити следеће кораке у подизању Папраће: поправити цркву, поставити под у спољној припрати, саградити нови конак (1905), а онда подићи и нову школу (1907).

Архимандрит Кирило Хацић умро је 1894. године као притвореник у манастиру Папраћи, у 46. години живота.

Слика 5. Архимандрит Кирило Хаџић.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вујасиновић, С. (1933). *Манастир Моштаница. Монографија са 20 слика*. Бања Лука: Браћа Јакшић (репринт издање: Бања Лука: Нови Глас; Козарска Дубица: Мета, 1993).
2. Јанковић, М. (2016). *Моштаница и моштаничко Пошкочарје кроз вијекове*. Бања Лука: Ризница духовног блага.
3. Костић, М. (1889). Манастир Моштаница у Бос. Крајини. *Босанска вила*, 10, 156.
4. Теиновић, Б. (2006). *Списки усшанах у Босни 1875–1878*. Бања Лука: Музеј Републике Српске.